

Colin Rowe'un “Bağlamsalcılığı”na Yirmi Birinci Yüzyıl Kentleri Üzerinden Yeniden Bir Bakış

A Review of Colin Rowe's Contextualism Through Twenty-first Century Cities

Ebru BİNGÖL

EXTENDED ABSTRACT

The debate on context in architectural theory emerged as a response to how to integrate modern and historical patterns in the reconstruction of European cities bombed during World War II. Colin Rowe introduced a specific concept of “contextualism” and analyzed modern and traditional urban patterns by using figure-ground maps and embraced a position of mediation between continuity and regeneration. With Rowe, context received a specific meaning with an ideological foundation that included inspiration from the Townscape vision of pluralist democracy, Karl Popper's criticism of reductionist science and society and Lionel Trilling's commentary on contradiction and social dialectics, the compositional form of Gestalt psychology and the cubist influence of Henry-Russell Hitchcock, the historical analysis of Rudolf Wittkower and the formal comparison analysis of Heinrich Wölfflin. The integrity and rich conceptual background of Rowe's contextualism was weakened by the rise of the multilayered, fragmented, multiscale structure of the contemporary city in the 1980s and the visible effects of poststructuralism on architectural theory. The powerful formal tools of contextualism have largely been reduced to simple figure-ground analysis in today's urban design projects. This paper explores how the erosion of the conceptual content of Rowe's contextualism paralleled the evolution of architectural discourse that revolved around the relationship between architecture and the city. A historical perspective is used to examine possible causes for the erosion of Rowe's contextualism in the changing relationships, scale, and texture of the contemporary city. In the 21st century, economic functions and processes became more global, the relationships of the city and/or parts of the city were diversified in multiple scales, mobility and fluidity had a larger part in the character of urban life, autonomous city segments had multiple contexts, and the distinctions between figure and ground, mass and void, land and building were diversified by hybrid typologies. The structure of the 21st century city is largely characterized by networks and relationships, and thus, a reading of the city requires a multiscale and multilayered perspective. Rowe's comprehensive contextualism fell out of favor as the 21st century city changed structurally since the context had become a multi-layered structure. This article is a critical literature review and uses an embedded theory research model. Rowe's contextualism is examined using the literature and historical texts. A comparative method was applied to examine 21st century cities and American cities of Rowe's time to analyze why Rowe's total context lost its strength. This study concludes that the expression and form of cities is linked to the context of their own period. However, past configurations provide information to understand the current city since the contemporary city includes layers of history and conditions. Rowe's comprehensive contextualism fell out of favor as the 21st century city changed structurally, yet the potential of contextualism for the future of the city, its architecture and architectural design is accessible and the holistic understanding of context need not be rejected. The fragmented, multilayered, multiscale urban conditions of the 21st century city sometimes appear in today's context reading in the form of fragmented and unconnected analyses. Rowe's contextualism reminds us of the need to understand what we presently refer to as context with a strong conceptual and theoretical background. Reading the dynamics of today's contemporary city through a rich framework (such as Rowe's contextualism) constitutes consistency, not weakness or totalitarianism. Rowe's contextualism provides a multidimensional and holistic approach to a coherent reading of context in the social, political, economic, historical and physical domains while recognizing the multiple contexts within the city of the 21st century and its parts and taking into account the networks of relationships of the city's context on regional and global scales. It reveals that the necessity of a hybrid reading is useful. Each scale includes different spatial relationships, meanings, and contexts. Rowe's analysis, among other tools, offers possibilities to read the complex, multidimensional texture, and morphology of the contemporary city and can be applied to different sets of knowledge and reading on a global, regional, and local scale.

Keywords: City and architecture; Colin Rowe; contextualism; figure-ground plans; total context.

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Hatay

Başvuru tarihi: 22 Ağustos 2019 - Kabul tarihi: 15 Mayıs 2020

İletişim: Ebru BİNGÖL. e-posta: ebrubingol@yahoo.com

© 2020 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2020 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

ÖZ

Mimarlık kuramında bağlama dair tartışmalar, İkinci Dünya Savaşı sırasında bombalanmış Avrupa kentlerinin yeniden yapılanması aşamasında, modern ve tarihi dokunun nasıl entegre edileceği tartışmaları içerisinde kent ile ilişkilendirilir. Tam da bu dönemde, ideolojik altyapısını Townscape'in çoğulcu demokrasi yaklaşımından, Karl Popper'in indirgemeci bilim ve toplum eleştirisinden ve Lionel Trilling'in çelişki ve toplumsal diyalektik yaklaşımından, analiz yöntemlerini Rudolf Wittkower'in tarihsel analizlerinden ve Heinrich Wölfflin'in biçimsel karşılaştırmalı analizlerinden aktaran, kompozisyonel oluşumunda Gestalt psikolojisi ve Henry-Russell Hitchcock'ın kübist resimlerinden esinlenen Colin Rowe, "bağlamsalcılık" yaklaşımıyla mimarlık kuramı içerisinde "bağlam" kavramına spesifik bir anlam kazandırır. Rowe, kentsel bağlamı okumak için geleneksel ve modern kent dokularını figür zemin planları aracılığıyla analiz eder ve süreklilik ve yenilik arasında arabulucu bir pozisyon benimser. 1980'li yıllarla birlikte değişen çağdaş kentin çok katmanlı, parçalı, çok ölçekli yapısı ve postyapısalcılığın mimarlık kuramı üzerindeki görünür etkileriyle birlikte Rowe'un bağlamsalcılığı zengin arka planını yitirmeye başlar ve bağlamsalcılığın güçlü formel araçları, günümüz kentsel tasarım projelerinde basit kitle-boşluk analizlerine indirgenir. Bu yazının amacı, XXI. yüzyıl kentinde Rowe'un kapsamlı bağlam anlayışının, dağılmasının arkasında yatan sebepleri tarihsel bir perspektifte ele alırken bağlam kavramının içeriğinin değişiminin, mimarlık ve kent ilişkisinin evrimiyle paralellik gösterdiğini ortaya koymaktır. Bu yazı, Rowe'un bütüncül bağlamını tamamen reddetmek yerine, günümüzde kent-mimari proje arasındaki etkileşimi dikkate alındığında, gelecekte sunabileceği potansiyellere ışık tutmaktadır.

Anahtar sözcükler: Kent ve mimarlık; Colin Rowe; bağlamsalcılık; figür zemin planları; bütünsel bağlam.

Giriş: İkinci Dünya Savaşı Sonrası Mimarlık Kuramında Bağlam Tartışmaları

Mimari projenin görevi, biçimin değişimi aracılığıyla çevredeki bağlamın özünü ortaya koymaktır (Gregotti, 1982, s.134).

Latince'deki birlikte (*con*) ve metin (*textere*) kelimelelerinin birleşiminden oluşan *contextere*, kelimeleri ve cümleleri ya da bir kompozisyonun yapısını örmek, bağlantılar kurmak anlamına gelmektedir (Merriam-Webster, n.d.). Mimarlık metinlerinde bağlam kelimesini kullanan en erken kaynaklar, Robert Venturi'nin 1950 yılında Princeton Üniversitesinde tamamladığı, tekil yapıların pozisyonunun ve formunun kentsel kompozisyonun oluşmasındaki rolünün araştırdığı yüksek lisans tezi ve Ernesto Rogers'ın *Casabella Continuità* dergisinin 1954 yılındaki sayısına yazdığı editör girişinde '*le preesistenze ambientali*' (*surrounding pre-existences-önceden var olan çevre varlıkları*) kelimesi altında, özellikle tarihi çevreyi kastederek, yakın çevresiyle diyalog kuran bir mimarlık önermiştir. Ancak bağlam kavramı, disiplinin içerisinde, zamanla farklı kelimeler kullanılarak ve kapsamını değiştirerek varlığını sürdürmüştür (Forty, 2000, s.134).

Mimarlık kuramında bağlam kavramına ilişkin erken kuramsal tartışmalar ya verneküler mimarlık içerisinde ya da XX. yüzyıl başlarında Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi (CIAM)'nin 1954 yılında ilan ettiği, "insan birliği" (human association) vurgusu yapan *Doorn Manifestosu*, Siegfried Giedion'ın yerel çevresel faktörlerin rasyonel mimari yaklaşımlara eklenmesi gerektiğini savunan "*Yeni Bölgeselci Yaklaşımı*" (*New Regional Approach*), F. L. Wright'ın yerel malzeme, topoğrafya ve doğa gibi yerel özellikleri bütüncül bir kompozisyonda bir araya getiren organik mimarlık yaklaşımları gibi bölgeselci yaklaşımların içerisinde yer almakta, güneş, rüzgar, iklim gibi yerel çevresel koşullara bağlı

olarak mimari üretimde malzemenin rasyonel kullanımına odaklanmaktadır.¹

Yirminci yüzyılın ilk yarısında, E. Howard, Italian Futüristleri ve CIAM gibi aydınlanmanın gelişmecî ideallerine inanan mimar ve şehirciler XIX. yüzyıl postendüstriyel kentlerine yönelik radikal bir kentsel değişim önerirler (Erten ve ark., 2015, s.2). Bu taleplerin ve yüzyılın ikinci yarısındaki² modernizmin eleştirel yorumları sonucunda, kentlerin rehabilitasyonuna yönelik alternatif vizyonlar ve stratejiler ortaya çıkar. Böylece İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında, mimarlık mesleği, savaş sonrası yıkılmış kentlerin yeniden yapılanması ve modern öncesi kentsel çevrenin tarihi karakterinin korunmasına yönelik tartışmalara sahne olur.

1940'lı yıllarda, savaş sonrası gündemin büyük çoğunluğu 1947-1971³ yılları arasında baş editör Hubert de Cronin Hastings ve diğer editörler (Nikolaus Pevsner, Gordon Cullen, Peter Smithson) tarafından yönetilen *Architectural Review* dergisi etrafında döner. Derginin benimsediği *Townscape* ideolojisi, savaşın mahvettiği kentlerde, kentlinin kenti nasıl görmesi gerektiğine yol gösteren, görsel kalitesi yüksek olan geleneksel kentin dokusunu yeniden gündelik yaşama geri çağıran, kentlerin sürekliliğini sağlayacak şekilde nasıl tasarlanması gerektiğinin prensiplerini koyan bir kampanyalar zinciridir (Erten, 2004). *Townscape*, savaş sonrası kentleri için, toplumdaki çoğulcu demokrasiyi temsil edebilecek ve bozulan insan doğasını ve doğayı yeniden özüne kavuşturacak bir ütopyanın estetik temsiliyeti olarak XVIII. yüzyıl İngiliz Bahçe anlayışının felsefesinden besle-

¹ Çevre koşulları ve mimari üretim arasındaki ilişkinin baskın olduğu bu dönemin tariflenmesi için bakınız Heuvel 2008 ve Forty 2000.

² Yirminci yüzyılın, "Erken Yirminci Yüzyıl" ve "Yirminci Yüzyılın İkinci Yarısı" olarak dönemlenmesi, mimarlık tarih yazımında kabul görmüş bir dönemlemedir (Erten ve ark., 2015).

³ 1947-1971 arası dönem, *Architectural Review* dergisinin *Townscape* kampanyalarını en aktif şekilde yürüttüğü yıllardır (Erten, 2004).

nen *resimsi*⁴ anlayışın kentsel mekândaki yansıması olarak, yeni ve eskiyi, modern ve gelenekseli aynı anda barındıran, yoğun ve karmaşık kentsel yerleşimler önerir (Erten, 2012, s.708.). *Townscape*, modern mimarlığın obje temelli yaklaşımına karşıt cevap olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren, *Townscape*, "savaş sonrası kamusal tasarımı yeniden yorumlar ve görsel planlamayı, tarihsel bağlamı dikte alacak şekilde yeniden ayağa kaldırır" (Erten ve ark., 2015, s.5). İngiliz resimsisi'ni benimseyen *Townscape* yaklaşımına paralel olarak, İtalya'da *Casabella Continuità* dergisi etrafında toplanan Ernesto Rogers (1961), Aldo Rossi (1972), Vittorio Gregotti (1985), Saverio Muratori, Carlo Aymonino (1975), Giancarlo De Carlo gibi düşünürler, tarihi kentin bağlamı konusunda yazılar yazarlar.⁵ *Townscape* ve *Casabella Continuità*, bu anlamda, geleneksel kentlere vurgu yaparak modernizmin eleştirel bir değerlendirilmesini yaparak bağlam kavramının yükselmesi için önemli bir zemin hazırlamış olur.

İkinci Dünya Savaşı sonrası bombalanan kentleri yeniden inşa etme sorunsalının getirdiği bağlam tartışmaları, bağlamı çevre üzerinden tanımlayan yaklaşımların yerini, tarihi kent dokusunu bağlam olarak tanımlayan ve *süreklilik* kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanan yaklaşımlar alır. Mimarlık kuramcısı Adrian Forty (2000, s. 135), bu değişimi, doğa bilimi çalışmalarını referans alan pozitivist bakış açısından kültürel yaklaşımlara bırakması sebebiyle "pozitivistten kültürele evrim" olarak isimlendirmektedir. Mimarlık tarihçisi Dirk van del Heuvel (2008, s.25) bu durumu, odağın "biyolojik çevreden, bağlamın kendisine doğru" kayması olarak değerlendirmektedir.

Colin Rowe, tam da bağlam tartışmalarının yön değiştirdiği bu noktada, kuramsal altyapısı hayli çeşitli, ama aynı zamanda spesifik olarak tanımlanmış bir bağlam yaklaşımı geliştirir. Cornell Üniversitesi kentsel tasarım yüksek lisans öğrencileri tarafından daha sonra bağlamsalcılık olarak tanımlanacak Rowe'un yaklaşımı, Karl Popper'in epistemolojik yaklaşımından Lionel Trilling'in toplumsal karşıtlık kuramına, Rudolf Wittkower'ın tarihsel biçimleri karşılaştırdığı analizlerinden Heinrich Wölfflin'in biçimsel çalışmalarına, Henry-Russell Hitchcock'un kübist biçimciliğinden Gestalt'a, *Townscape* resimsiliğinden manyerist modernizmine kadar geniş bir yelpazeden beslenir.

Colin Rowe Bağlamsalcılığı

Rowe'un erken dönem çalışmaları, mimarlıktaki modernist tavrı ayırt edebilmek ve gelenekselliği sürdürebilmek için bir anahtar olarak "tarih"i kullanır (Vidler, 2008). Rowe'un Palladio'nun Villa Capra'sını ve Le Corbusier'nin

Villa Stein'ını karşılaştırdığı "*Mathematics of the Ideal Villa (1947)*" makalesindeki yöntemler, belirgin bir şekilde Warburg Enstitüsündeki yüksek lisans tezinin danışmanı Rudolf Wittkower'ın "*Principles of Palladio's Architecture*" (*Palladio Mimarlığının Prensipleri*) makalesinde kullandığı tarihsel karşılaştırmalarına benzer. Gelenekselci Wittkower'dan farklı olarak, Rowe, modern ve geleneksel formları karşılaştırırken, aynı zamanda, mimari bağlamın, somut bir şekilde okunmasının ve yorumlanmasının ilk adımlarını atmaktadır. Mimarlık tarihçisi Anthony Vidler'e göre, Rowe'un tarihsel karşılaştırmalı analizleri, Wittkower'dan etkilense dahi, biçimsel analizleri, Wittkower'ın da danışmanı olan Heinrich Wölfflin'in biçim ve prensip arasındaki kapsayıcı karşılaştırmalarından türer (Vidler, 2008, s.86.) Wölfflin'in biçimsel yaklaşımı, yapının iç ilişkilerini ayırt etmek için biçimlerin üst üste çakıştırılması ve karşılaştırılmasından oluşur. Rowe'un biçimin iç ilişkileri üzerine araştırmaları Wölfflin'in yaklaşımının izlerini taşır.

Rowe, Palladio'nun Villa Capra ve Le Corbusier'in Villa Savoye'sinin Platonik arketip arayışı peşinde koşan tasarım yöntemlerini eleştirerek, mevcut kent koşullarının (yönlenme, giriş cephesi, yapının yanları), ideal objeyi değiştirmesi gerektiğini savunur. Mimarlık tarihçisi John Ockman'a (1998, s.450) göre, Rowe'un cepheyi ve optik görüntüyü ön plana çıkarması, Yale Üniversitesinde birlikte çalıştığı Henry-Russell Hitchcock'un, kübist estetiği, modern mimarlık için "işlevsellikten uzaklaşan ama estetik olana yakın olan" bir model olarak gördüğü çalışmalarıyla benzer. Rowe için, ideal obje, mevcut kentin koşulları (bağlam) ile bağlantılı olarak değişime uğramaktadır. Ortaya çıkan *farklılaşmış yapı* (*differentiated building*) bağlam, yani arazi tarafından, değiştirilmiş, sentez bir objedir. İdeal formlar, bağlama göre yeniden uyarlanmışlardır (Schumacher, 1971, s.359).

Rowe, farklılaşmış yapı önerisini, daha sonra kent ölçeğinde uygulamalar ve mevcut kentin figür-zemin dokusunun, ızgara formunun, dokunun yönelişinin ideal tipi değiştirmesi gerektiğini savunur. Rowe'un bağlamsalcılığının biçimsel tavrı, işte tam bu noktada; ideal olan bir tipin bağlam tarafından modifiye edilmesinde yatmaktadır. Fred Koetter ile birlikte 1973 yılında yazdıkları, "*Kolaj Kent*" (*Collage City*) (1978) isimli kitapta, Rowe ve Koetter, morfolojik olarak tanımladıkları bağlamın, ideolojik altyapısını detaylandırırlar. Kitap, Avusturyalı filozof Karl Popper'in basit indirgemeci bilime karşı eleştirel tutumunu model almakta, bütün kenti tek bir fikir etrafında şekillendirmeyi öngören yaklaşımlarını totaliter politikaya, totaliter mimarlığa ve ütopyacı düşünceye karşı etik birtakım yargıları içermektedir. Karl Popper (1945), "*Open Society*" (*Açık Toplum*) isimli kitabında, tahmin edilemeyen bir gelecek formunu dikte eden yenilikçiliği eleştirir ve geleneğin toplumun daha iyi bir sosyal çevreye ulaşması için gerekli olduğunu savunmaktadır.

⁴ Resimsi'nin İngilizce karşılığı picturesque olarak geçmekte, kendi kuramı içerisinde çeşitlense dahi, XVIII. yüzyıl romantik düşüncenin estetik ideali için picturesque terimi kullanılmaktadır.

⁵ Rogers, 1961; Rossi, 1972; Gregotti, 1985; Aymonino, 1975; Muratori, 1960.

Popper'dan etkilenen Rowe, ütopyayı, bütün opsiyonları yok sayan, mutlak çözümler sunan bütünsel mimarlığa, bütünsel politikaya benzetir. Ütopyanın bütünsel çözümlerine karşılık, Rowe da Popper gibi, çoğulcu demokrasiyi, sivil haklarını ve bireyselliği savunur. Bu noktada Lionel Trilling'in toplumsal karşıtlık kuramına yakınlaşır. Trilling (1950), insan ve toplum ilişkisinde çelişki ve toplumsal diyalektiği savunurken, ideal sosyal adalet ve sosyal devamlılık gibi iki çelişen kavramı eş zamanlı olarak yüceltmektedir. Bu yaklaşımı, Rowe'un süreklilik (*continuity*) ve yenilik (*regeneration*) kavramlarını aynı anda savunmasına yansır. *Kolaj* kentteki objeler, aristokrat, folk, akademik ya da popüler olabilir; kolaj, melezliği ve özgünlüğü aynı anda barındırmaktadır (Rowe ve Koetter, 1978, s.106). Bu kitap yüzünden Rowe'un, antitotaliter ve çoğulcu demokrasiyi savunan Townscape yaklaşımıyla yakın ilişki halinde olduğunu öngören tarihçiler vardır.⁶ Oysa ki Rowe'un kendisi, resimsi'nin yeniden yorumu sebebiyle *Townscape*'i fazla "İngiliz" bulur (Rowe ve Koetter, 1978, s.34) ve "yukarıdan aşağı popülizmi yüzünden nostaljik, yatıştırıcı, manipülatif ve nazik prensiplerle yürütülen açık bir hapisane"ye benzetir (O'Donnell, 2015, s.78).

Colin Rowe'un *Townscape* ile benzerliği hem görsel hem de ideolojik bir alandan beslenmesidir. Rowe'un *kolaj kenti*, küçük ve hatta birbirine zıt parçaları bir araya getiren, farklı kültürleri ve tarihsel parçaları demokratik bir şekilde birbirine entegre eden, totaliter mimarlığa karşı bir bağlam oluşturma stratejisidir (Rowe ve Koetter, 1978, s.265). Rowe, sürekliliği kaybetmeden, yeni bir mimari öğeyi mevcut kent dokusuna dâhil etmenin yollarını ararken, bu tür bir mimarlığın, toplumsal sorunları da çözümleyeceğine inanır.

Colin Rowe, bağlamın, kentteki somut yansımalarını araştırırken modern ve geleneksel kent dokusunun ve kitle boşluk ilişkilerindeki farklılıklarına dikkat çeker. "*The Present Urban Predicament*" (*Mevcut Kentsel Çıkmaz*) (1979) isimli makalesinde Rowe, modern mimarlığın, geleneksel kentlerden farklı olarak, sadece yapı kitleye odaklandığını ve kapalıktan yoksun, tanımsız, ıssız boşlukları, uzak ve yalıtılmış komşuluk ilişkilerini dikte ettiğini söyler. Rowe, modern hareketin, geleneksel kentin mimarlık ve kentleşme, kitle ve boşluk, bahçe ve bina, sokak, cephe ve kamusal yaşamın arasındaki ilişkiyi yok ettiğini iddia eder. Rowe (1979, s.171) şu soruyu sorar: "Her yapı, kendini bir obje olarak atfederse, bir kent nasıl oluşur ve ne kadar çok obje-yapı, bütünlük kaybolmadan bir araya gelebilir?" Rowe'a göre modern kentte, obje-yapılar bir bütünlük gözetmeden bir araya gelmekte ve artarak kenti meydana getirmektedirler. Bu sebeple, modern kentleşmede, mimarlık ve kent bir uyuma sahip değildir.

Rowe, 1748 yılında Roma kenti için hazırlanan Nolli Planını yeniden yorumlayarak kentteki özel mekânlar olan kitleleri ve kamusal mekânlar olan boşlukları gösteren figür-zemin planları hazırlar. Figür zemin planları, kenti, biçimsel bir Gestalt olarak iki karşıt birime indirger ve kentin modern ve geleneksel doku arasındaki ilişkisini sadeleştirir (Şekil 1). Rowe'un mimarlığa Gestalt'ı uyarlaması, Rowe'un da içinde bulunduğu, Texas Üniversitesi Mimarlık Okulunda 1953 yılında genç meslektaşları John Hejduk, Robert Slutzky ve Bernhard Hoesli ile birlikte, kurdukları *Texas Rangers* grubunun izlerini taşımaktadır. Rangers, dönemin, mimari pratiğe dayalı pragmatik ve teknolojik altyapısı yerine entelektüel anlayışı, modernizmin tarihi görmezden gelen tavrına karşılık tarihsel formları, öğrencinin mekânın kavramsal olarak nasıl oluştuğunu anlayabilmesi için eleştirel bir araç olarak tanımlar (Johnson, 2013, s.10). Rowe, daha sonra 1963 yılından 1988 yılına kadar Cornell Üniversitesi Kentsel Tasarım Stüdyolarında, bağlamı, geleneksel tarihi dokunun bir uzantısı olarak değerlendirdiği "*bağlamsalcılık*" kuramını geliştirir. Bağlamsalcılık, kenti, kitle ve boşluk dokusu üzerinden okur. Rowe'un figür zemin haritaları, kent dokusu analizlerine odaklanması sebebiyle başlangıçta *contextualism* (*dokusalcılık*) olarak isimlendirilir. Daha sonra 1966 yılında, Cornell Üniversitesinde yürüttüğü Kentsel Tasarım Stüdyosunda, Stuart Cohen isimli öğrencisi tarafından *bağlamsalcılık* olarak adlandırılır.

Rowe'un bağlamsalcılığı, bağlam kavramına spesifik bir içerik kazandırması sebebiyle diğer bağlam tartışmalarından farklılaşır. Rowe, figür-zemin ilişkilerinin bir kente karakter kattığına inanmaktadır. Modern kent, boşlukta izole olmuş *ideal* (*tip*) yapı dokusuna, geleneksel kent ise boşluğu saran kitleleriyle, "süreklilik"e ("bağlam"a)

Şekil 1. Colin Rowe'un Buffalo Waterfront Projesi, Figür-zemin planları (Ellis, 1979, s.22).

⁶ Banham, 1975; Macarthur ve Aitchison, 2010; Ellis, 1979.

sahiptir. Rowe, eski tarihi kent dokusu ile yeni obje arasında diyalektik bir ilişki kurmaya çalışır. Rowe'un önerisi, tip ve bağlam arasında; modern ve ideal obje arasında; yenilenme (*regeneration*) ve süreklilik (*continuity*) arasında kentsel forma süreklilik katacak bir oyundur (Cohen, 1974). Süreklilik ve yenilenme arasındaki oyun, *parçaların ayrıştırılması, parçaların kolajlanması ve parçalar arası ihtilaf* kurulması stratejilerinden oluşur (Ellis, 1979, s.230). Karmaşık bir yapı ya da bir yapı kompleksi, bir bağlama (mevcut kent dokusuna) yerleştirilir, bağlama göre deformasyona uğrar ve başka bir obje haline gelir. Bu yeni obje, tipolojik kimliğini koruyor olsa bile kenarlarda arazinin özelliklerine göre geleneksel dokunun kimliğini yansıtır. Bu sebeple Rowe'un bağlam ve tip arasındaki pozisyonu, ikisinin sentezidir.⁷ Rowe'a göre bağlam, tarihi kente tam olarak uyumlanmak değildir; geleneksel ve modern olanın melezlenmesidir. Dolayısıyla, Rowe'un bağlam yaklaşımı, o dönem kentinin iki baskın mimari imgesi olan tanımlı açık alanları ve kuşatıcı kütleleriyle geleneksel kenti ve açık alanlarda serbest yükselen yapılarıyla ve Le Corbusier'in park içindeki kentinin arasında, modern ve gelenekseli birleştiren, "muhafazakâr değil, tam ortada" bir orta yoldur (Forty, 2000, s.135). Bu doğrultuda Rowe, geleneksel kentin kapalılığını içeren ama aynı zamanda rasyonel olan bir model önerir. Rowe'un bu yaklaşımı, Rowe'un yorumlanmasında mimarlık tarihçileri arasında fikir ayrılıklarına sebep olur. Mimarlık tarihçisi Anthony Vidler (2008), Rowe'u, gelişmiş bir mimarlığı Rönenans dönemine tarihlendirdiği ve Palladio üzerine çalışmaları sebebiyle manyerist modernizmin⁸ savunucularından ilan eder. Leon Krier ise Colin Rowe'u, sıklıkla geleneksel dokuların plan şemalarıyla ilgilendiği için, bir klasikçi olarak yorumlar (Baker, 2011, s.186).

Rowe, modern mimarlığın kente yaklaşımını, biçimsel olarak açıklık (kapalılıktan yoksunluk) olarak tariflese dahi, modern mimarlık, kavramsal ve kuramsal olarak kapalı bir yaklaşım sergiler. Rowe'un bağlamsalcılığı, kuramsal arka planı dikkate alındığında, hem açıklığı hem de çeşitliliği de içermektedir. Rowe, kent dokusundan morfolojiye, ekonomiden politikaya birçok alanda İkinci Dünya Savaşı yıkılan kentlerine çözüm arayışına giren bütüncül bir bağlam anlayışı ortaya koyar. Rowe'un bağlam olarak tanımladığı şey, altyapısında birçok politik, ideolojik, sosyal fikri barındırmakta, araçları itibarıyla, büyük oranda fiziksel, mimari tasarımın morfolojik sonuçları aracılığıyla kendisi gösteren, kompozisyonel bir doku önerisidir.

1960'lı yıllar, erken XX. yüzyıl avangardlarına karşı geliştirilen eleştirilerin geniş yelpazesi sayesinde bağlam tartışmalarının altın yılları olmuştur. 1960'lı yıllarda Rowe'un figür zemin analizleri, sıklıkla kullanılan modeller haline gelir. Rowe'un bağlamsalcılık yaklaşımı, politik amaçlarına rağmen, taktikleri ise belirgin bir şekilde estetikdir (Ellis, 1979, s.227). Güçlü formel araçları sayesinde taktiksel olarak kullanmaya uygun bir model sunar. Öyle ki, dönemin master planlarının yapımında sıklıkla figür zemin haritaları kullanılır. Ancak, estetik yaklaşımın, kuramsal olarak kendisini mimarlık alanına hapsedmesi ile, 1970'li yıllarda Peter Eisenman, Aldo Rossi, Diana Agrest ve Mario Gandelsonas'ın öncül olduğu, "mimarlıkta otonomluk" tartışmaları (Rossi, 1972; Eisenman, 1982; Agrest, 1998; Gandelsonas, 1998) içerisine kapanacaktır. Mimarlıkta otonomluk tartışmaları, kendi içlerinde çeşitlenmekle birlikte, genel olarak herhangi bir tarihi bağlamı reddetmekte ve tarihi formları, yalnızca mimarlık disiplini içerisinden değerlendirmektedir.

Rowe Bağlamsalcılığında İlk Çözümler

1960'lı yılların sonunda, kenti sadece fiziksel bir öge değil, duygusal ve duysal olarak deneyimlenen bir olgu olarak gören çevre psikolojisi alanında çalışmalar hızla artar. 1960'lı yıllarda mimarlıkta bağlama dair tartışmaları, fenomenolojik analizler ile birlikte çeşitlenir. Christopher Alexander, "bağlam"ı, fiziksel ve kültürel çevre ile eş anlamlı olarak kullandığı (Forty, 2000, s.134), kentlerin, komşuluk birimlerinin, konutların, bahçelerin ve odaların fiziksel çevre koşullarını sınıflandırarak bunlara cevap veren en iyi formu arar (Alexander, 1964). Kevin Lynch (1960), kenti, kentin fiziksel öğeleri ve bu öğelerin zihinde oluşturduğu bilişsel imgeler yolu ile okur. Aldo Rossi (1972), tarihsel biçimleri kopyalayan bağlamı reddederek, bağlam yerine lokus kelimesini kullanır. Rossi, belirli spesifik bir yer'in eşsizliğine vurgu yapan fenomenolojik bir yaklaşım benimser ve kentin formunun, kültür ve kolektif hafızadan bağımsız okunamayacağını öne sürer. Lynch'in kent imgesi çalışmalarından etkilenen Christian Norberg-Schulz (1976), mimarlık ve fenomenolojiyi bir araya getirerek Roma terminolojisindeki *genius loci* kavramı üzerinden, bağlamı, yer'in kendine özgü karakterinde, ruhunda ve eşsiz deneyiminde arar. Bağlamı, tarihi kent üzerinden tanımlamak yerine, yerin kendine özgü karakteriyle – yerin ruhu ile tanımlar. Norberg-Schulz'un fenomenoloji temelli yaklaşımı, bağlam tartışmalarında "*yer'e özgü olma (site-specificity)*" koşulunu ön plana çıkarır. 1980'li yılların başında İtalyan mimar Vittorio Gregotti (1985), arkeolojide olduğu gibi sosyolojik, etnolojik, psikolojik katmanları bir araya getiren antropocoğrafik bir yaklaşım geliştirerek, bağlam kelimesi yerine, daha kapsayıcı ve yerin tarihi kökenin ve kültürel deneyimlerin toplamını da içeren *territory* kelimesini kullanır. Vittorio Gregotti'nin, fenomenolojiyi Neo-Marksist gelenek ile harmanladığı yaklaşımı, bağlamın içeriğinin

⁷ Rowe'un ortaya koyduğu ideal tip (ideal type) ve bozulmuş bağlam (imperfect context) önerileri, Karl Popper'in parçalı ve bağımlı bilgi ve Lionel Trilling'in toplumsal çelişki yaklaşımının mimarlığa aktarılmış biçimidir (Popper, 1945; Trilling, 1950).

⁸ Manyerizm, araçlarını, belirgin şekilde psikanalizden alan, XVI. yüzyıl sanatının XX. yüzyılda yeniden dönemlenmesidir. Modern mimarlığın yenilikçi tavrıyla benzediği için modern mimarlığın atası sayılan manyerist mimarlık üzerine, özellikle Heinrich Wölfflin'in yoğun çalışmaları mevcuttur.

fiziksel çevre ya da tarihi çevreden öteye taşınmakta ve bağlamı, yeniden, tarih, coğrafya, sosyoloji, kültür, etnoloji gibi birçok katmanı kapsayacak bütünsel bir içeriğe yönelmektedir. 1980'li yıllarda, Kenneth Frampton, Gregotti'den etkilenecek, fenomenolojinin araziye özgüllük kavramını ve Gregotti'nin antropocoğrafik arazisini, Frankfurt Okulu'nun eleştirel kuramıyla harmanlar. Frampton (1983), eleştirel bölgeselcilik yaklaşımıyla, bir yerin ruhunu ve şiirselliğini keşfetmek için, küresel kültürün nüfuz etmediği, coğrafi ve tarihi kökenlerini araştırmayı önerir. Kapitalizmin tek tip tüketim kültürüne karşılık önerdiği, *sonuçlanan yer-formu* (*resultant place-form*), mimari bağlamı, mevcut çevrenin, ekolojik, iklimsel ve sembolik yönleriyle birleştirmektedir (Frampton, 2007).

Frampton'ın eleştirel bölgeselciliği, 1960 sonrası bütünsel bir bağlam anlayışına son tutunuşlardır denilebilir. Fenomenoloji temelli çalışmalarla, kentsel bağlam, yer'in bağlamına dönüşmüştür. Mimarlık tarihçisi Jorge Oter-Pailos'nun (2010) yorumuna göre, fenomenoloji temelli mimarlık yaklaşımları, tarihi ve herhangi bir kuramsal alt-yapıyı ve tarihin dışlanmasını reddetmeleriyle, postmodern dönemin entelektüel gelişiminin erken safhalarıdır. Ancak bunlar aynı zamanda, Rowe'un bütünsel ve birden çok soruna tek bir yöntemle yaklaşan bağlam anlayışının çözümlerinin ilk sinyallerini vermektedir.

Yirmi Birinci Yüzyıl Kentlerinde Kent ve Bağlam İlişkisi

1980'li yıllardan sonra mimarlık kuramında postyapısalcılığın görünür etkileri sonucunda bütüncül ve kapsayıcı yaklaşımlar çözülmeye başlar. Öyle gözükmemektedir ki Rem Koolhaas, dünyanın birçok yerinde gerçekleştirdiği kendi mimarlık pratiği sayesinde, bu parçalanmayı kavramsal-laştıran ve bağlam ile ilişkisini kuran ilk kişilerdendir. 1995 yılında basılan "*S, M, L, XL*" kitabında Rem Koolhaas, Atlanta kenti üzerinden çağdaş kentin merkezden çepere, kırsaldan kentsele çok hızlı geçiş yaptığını ortaya koyarak, kenti ikili zıtlıklar üzerinden değerlendirmenin günümüzde anlamsız olduğunu savunur. Yirminci yüzyılda kentin bütün parçalarını kapsayan bir bağlamın imkânsızlığını; XX. yüzyıl kentinin tahmin edilemeyen ve kontrol edilemeyen ve *akışlar* (*flux*), *kazalar* (*accidents*) ve *kusurlar* (*imperfections*) tarafından yönlendirildiğini vurgular. Bütüncül bağlamı, çağdaş kentin *büyüklik* (*Bigness*) olgusu kapsamında değerlendirerek, spekülative bir tavırla, "bağlamı boş ver" (*fuck context*) ifadesini kullanır (Koolhaas, 1995, s.501).

Mimarlık alanında, Koolhaas'ın erkenden fark ettiği, bütüncül (büyük) bağlama tutunmaların çözülmesi, 1990 sonrası postmodernizmin yükselişe geçmesi ile iyice görünür hale gelir. Mimarlık kuramcısı Mark Wigley, "*Whatever Happened to Total Design?*" (*Bütüncül Tasarıma Ne Oldu?*) (1998) isimli makalesinde, postmodern dönemde,

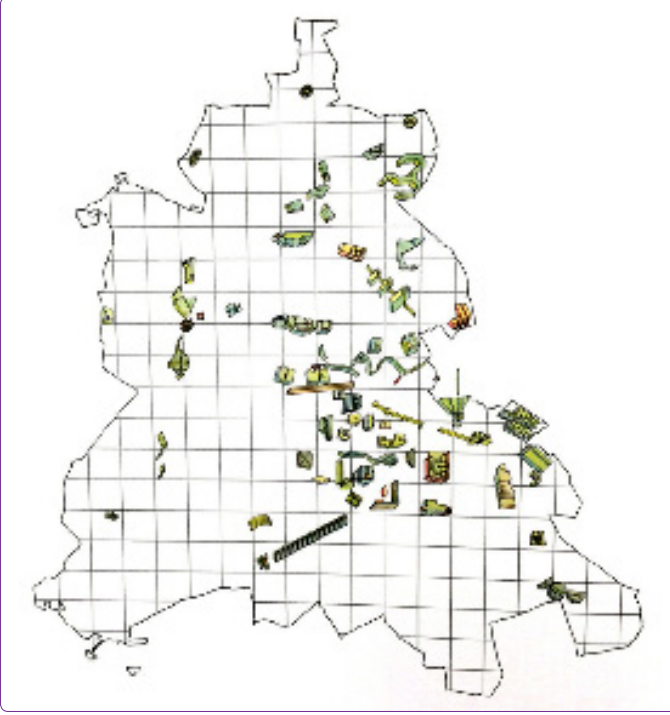
artık mimarın süreçlerini kontrol ettiği, merkezinde olduğu ve domine ettiği bütünsel bir tasarım anlayışından söz edilemeyeceğinden bahseder. Çünkü XXI. yüzyılda kent, çok katmanlı yapısıyla tekil olarak değerlendirilemez; sosyal, ekonomik, algısal, kültürel ilişki biçimleri içinde var olmaktadır. Yirmi birinci yüzyılda bütünsel tasarım hayali, iç mekanlara, peyzaja ve arazi ile ilişkili spesifik kuramlara yayılmış, farklı araçlara parçalanmıştır (Wigley, 1998, s.3).

Andrea Kahn ve Carol Burns, bağlam kavramının kapsayıcı büyüklüğünden uzak durmak için "*Site Matters*" (*Arazi Önemlidir*) (2005) isimli kitaplarında bağlam gibi bütünsel bir kavram yerine, daha spesifik anlamları barındıran "arazi" (site) kelimesini kullanmayı tercih ederler. Kahn ve Burns, araziye çok boyutlu olarak tarif ederler. Araziyi okumanın, tarihsel, felsefi, retorik, yasal, analitik, biçimsel, estetik, sosyal, ekonomik ve politik gibi çok farklı boyutlarının mümkün olduğunu vurgularlar. Bu çoklu okumalar, kendi içlerinde hem fiziksel hem de kavramsal boyutta yeni açılımlar sağlamaktadır. Kahn ve Burns, Colin Rowe'un yaptığı gibi, kentin sosyal, ideolojik, görsel, kompozisyonel bağlamlarını bir arada tutmaya çalışmak yerine, kentin çok katmanlı sosyal, ekonomik, algısal, kültürel bağlamlarını ayrı bakış açıları olarak ele almayı önermektedirler. Dolayısıyla Kahn ve Burns'un de tarif ettiği gibi, bağlamın içeriği, parçalanmış ve daha spesifik bir şekilde tanımlanmış olarak farklı yaklaşımlarda kendini var etmeye devam etmektedir. Bu noktada, tutunulması gereken şey, bu spesifik, parçalı tanımlamalardır.

Günümüzde Rowe'un bağlamsalcılığının, salt figür zemin haritaları ile yüzeysel bir şekilde anılmasının sebebi de tam burada yatmaktadır. Rowe'un bağlamsalcılığının figür zemin analizlerinden oluşan kompozisyon yöntemleri ve güçlü taktiksel araçlar sunmaktadır. Bu sebeple, postyapısalcı çözümme içerisinde bütünselliğini koruyamayan Rowe'un bağlamsalcılığı, altyapısındaki derin tartışmaları kaybetmiş ve günümüzde kentsel tasarım projelerinde kitle-boşluk haritalarında kendini gösteren, kavramsal arka planı unutulmuş bir analiz yöntemi olarak kalmıştır. Bu sebeple, kuramsal bir tartışma, eleştirel bir pozisyon, bütüncül bir iddia yerine operasyonel bir araç haline dönüşmüştür.

Çağdaş Kentin Örüntüleri

Günümüzde bütünsel bir bağlam anlayışından bahsedemeyişimizin sebeplerinden biri, kentin çok katmanlı yapısının kavramsal olmasının yanında, fiziksel olarak karşılığını XXI. yüzyıl kent mekânında bulmuş olmasıdır. Yirmi birinci yüzyıl kenti, kamusal alanlar içerisinde özel alanı, özel alanların içerisinde kamusalılığı, kentin içerisinde çeperi, çeperde kenti, kent yoğunluğu içerisinde terk edilmiş endüstri sonrası boşluklarını barındıran, parçalanmış kent parçalarından oluşmaktadır. Mathias Ungers, 1977 yılında Berlin Teknik Üniversitesindeki "*The City within the City*" (*Kentin*

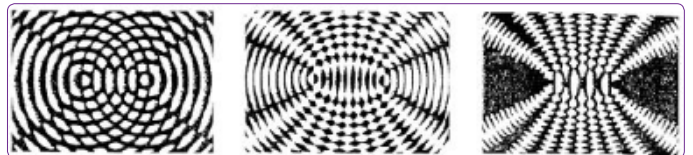
Şekil 2. Mathias Ungers'in Berlin Teknik Üniversitesi'nde, Berlin kenti bağımsız "takımada kenti" olarak yorumladıkları soyutlama (Ungers ve ark., 2013).

İçindeki Kent) isimli stüdyosunda, çağdaş kentteki bağımsız parçaları "takımada kenti"ne (*archipelago city*) benzetmiştir (Şekil 2). Ungers'in Architectural Association (AA)'da öğrencisi olmuş olan Rem Koolhaas, Manhattan kenti için yaptığı saptamada, takımada kentinden esinlenerek, Manhattan'ı boşlukta yüzen, özerk mimari yapı adalarıyla tarif eder (Koolhaas, 1978). Koolhaas (1978, s.296), kentin içindeki, çeperindeki ve yeşil alanlarındaki parçaları, kendi bağamlarına sahip adalar olarak ele alır. Parçaların kendi bağamlarını ortaya koyduğu çağdaş kent, artık Rowe'un analiz ettiği gibi modern ya da geleneksel doku zıtlığı üzerinden tarif edilememektedir.

1980 sonrası dünya üzerinde ticaret ve değişim ağlarının değişmesi, eş zamanlı olarak, kentin ve arazinin artikülasyonunda yeni anlayışlar ortaya çıkmasına neden olmuştur (Lyster, 2006, s.220). 1980'li yıllardan sonra yapılan birçok güncel çalışma, kenti, katmanlı ilişkilere sahip karmaşık ve belirsiz sistemler olarak yorumlayan kompleksite teorisine dayandırmaktadır.⁹ Kompleksite, parçaların dinamik ağ ilişkileri içinde sürekli etkileşimde olduğu (Batty, 2005, s.3), örüntülerin ve sürecin toplamından oluşan, çok katmanlı bir yapıdır (Heylighen, 1989, s.2). Kompleks kentin durumunu yorumlayan Stan Allen (1997), çağdaş kentin, tekil bina ya da obje bazında değerlendirilemeyeceğini, bunun yerine, objeler arası ilişkilerin, arazi üzerindeki güçlerin,

süreçlerin ve bunların birbirlerine olan etkilerinin dikkate alınması gerektiğini iddia eder. Allen, *arazi teorisi (field theory)* ile, kenti formüle ederken, kentsel birimler arasındaki ilişkilerin sonucu olan sistemleri ve ağları ön plana çıkarmayı tercih eder. Allen'a (1997, s.26) göre, arazi, üzerindeki güçler ve süreçler, peşi sıra takip eden olaylar, arazinin değişen kullanımı, kalabalıkların davranışları ve hareketleri, peyzaj elemanlarının örüntüsünün değişimi gibi düzenli ve tekrarlayan bir ritmi olan karmaşık geometrilere sahip süreçlerin toplamıdır. Allen'ın objeler arası ilişkilere ve süreçlere odaklanan çağdaş kent yorumu, kenti, Rowe'un yaptığı gibi zıtlıklar üzerinden tanımlamayı imkânsız hale getirir. Çağdaş kent, Allen'ın *moire* desenleri üzerinden tariflediği, tıpkı birbirini etkileyen su dalgalarında olduğu gibi birbirleri ile etkileşen iç içe geçen örüntüler ve güçlerden oluşur (Allen, 1997, s.28) (Şekil 3). Allen'ın (2001, s.122), çok katmanlı ve dinamik kent yapısındaki kentleşme önerisi ise, her bir parçasının birbirleriyle bağlantılarının, biçimsel kompozisyonu oluşturduğu, yapılardan bir açık alan oluşturan *mat kentleşmesi (mat urbanism)*'dir. Mat kentleşmesinde, tüm yapılar, bütün olarak bir boşluk ya da tüm boşluk bir kitle olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla, kitle ve boşluk arasındaki geleneksel ayrımların ortadan kalktığı, bütün ve tek bir kentleşme modelinden bahsedilebilir.

Günümüz mimari pratiklerinde, geleneksel kentin boşluğu saran kitleleri ve modern kentin boşlukta yükselen yapılarının yanına, kitle-boşluk ilişkilerinin iç içe geçtiği, Allen'ın *mat kentleşmesine* benzer yeni tipler eklenmiştir. Özellikle 2000'li yıllardan sonra mimari objenin arazi ile bütünleştiği, zeminin çatıya, çatının zemine dönüştüğü yüzeylerin sürekliliğine odaklanan, figür (yapı) ve zemin (arazi) arasındaki sınırların kaybolduğu, topoğrafyanın formunun mimari formu belirlediği bir mimari tip üretilmiştir (Meyer, 2005, s.106). Çağdaş kentin, kitle-boşluk, figür-zemin ilişkilerine baktığımızda, zıtlıkların birbiri içerisinde eridiği, arazi-yapı, kent-kır, kamusal-özel alan arasındaki sınırların hem kavramsal hem de fiziksel olarak birbirine karıştığını görmekteyiz. Michael Spens (2007, s.6) bu yapıları, peyzajın mimariye, mimarinin peyzaja dönüştüğü ve "arazinin cisimleştiği" eğilimler olarak adlandırır. *Arazi formu mimarlığı (landform architecture)* (Meyer, 2005, s.106) olarak isimlendirilen bu yapı tipine, 1995 yılında bir yarışma sonucu FOA tarafından yapılan Yokohoma Feribot Terminali, 2005 yılında Berne'de Renzo Piano tarafından yapılan Paul Klee Müzesi, LMN + DA ve MCM tarafından

Şekil 3. Stan Allen'ın çağdaş kentin formunu anlatmak için kullandığı moire desenleri (Allen, 1997, s.28).

⁹ Kenti, kompleksite kuramı üzerinden açıklayan güncel çalışmalar için bakınız Innes ve Booher, 1999, 2000; Batty, 2005; Sanders, 2008; de Roo, 2010; de Roo ve Rauws, 2012; Richardson, 2004.

Şekil 4. FOA tarafından yapılan Yokohama Feribot Terminali [D.Langdon (2016, Mart 3). <https://www.archdaily.com/554132/ad-classics-yokohama-international-passenger-terminal-foreign-office-architects-foa>].

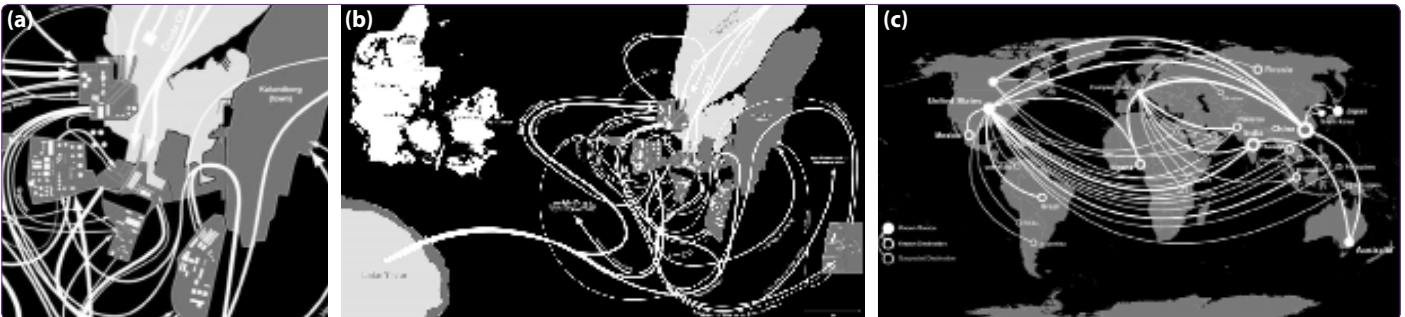
2009 yılında üretilen Vancouver Kongre Merkezi, Neuhaus Koleziyon Müzesi, Peter Eisenman'ın 1999 Galicia Kültür Kenti, Santiago de Compostela, Vicente Guallart'ın 2003 Denia Kalesi Kültür Parkı gibi sayısız örnek verilebilir (Şekil 4). Bu noktada, Rowe'un, kenti, kitle boşluk ilişkileri üzerinden okuyan bağlamsalcılığı, bu yeni tipolojiyi analiz etmek için yetersiz kalmaktadır.

Çoklu Ölçeklerle İlişkilenen Kentsel Bağlam

Son birkaç on yıldır kent, iletişim, bilgi, kaynak, finans, göç ağlarının hızlı değişimiyle karakterize olmaktadır (Sassen, 2001). Sosyolog Saskia Sassen'in (2005, s.37-39) *küresel kent* olarak isimlendirdiği günümüz kentlerinde, ekonomik aktiviteler metropoliten, ulusal ve küresel ölçeklerde mekânsallaşmakta, küresel firmalar kaynak olarak dışarıdaki uzak coğrafyalardan beslenmekte, kentin içinde kapalı periferler, kent periferinde uluslararası merkezler oluşmakta, yerelden küresele kadar değişen etkileşimler sonucu farklı kentsel dokular ortaya çıkmaktadır. Yirmi birinci yüzyıl kentinde, yereldeki geleneksel dokunun yer değiştire-

rek başka bir yerde yeniden yapılandığı, küresel homojen kültürün dokularının yerelde yer bulduğu melez kentsel dokulardan bahsetmek mümkündür. Pierre Belanger'in Danimarka, Kalundborg şehrinin kentsel ve endüstriyel bölgelerindeki dokunun, dünya üzerindeki diğer atık alanları ile ilişkisini, hareketini ve akışını gösteren haritaları bu durumu örneklemektedir (Şekil 5). Belanger (2007), birinin çıktısının, bir diğerinin ham maddesi olabilen çöp alanlarında, yerel dokuların, farklı ölçekteki ilişki düzeylerini ve küresel yapılarla ağ alışverişini gözler önüne sermektedir. Bu karmaşık, çok katmanlı ve çok ölçekli kentsel dokuyu, sadece ortaya çıktığı yerel coğrafya ile ilişkilendirmek bağlamı okumak için yetersiz kalmaktadır.

Mohsen Mostafavi ve Ciro Najle'in, program yürütücüsü oldukları AA Peyzaj Kentleşmesi Yüksek Lisans Programı, çağdaş küresel kentlerde bağlamı yeniden yorumlamaktadır. Bağlam kelimesi yerine, karmaşık sosyal, politik, ekonomik süreçlerin harmanlandığı *territory* kelimesini kullanan Mostafavi ve Najle, çağdaş kent peyzajını, değişim, süreç ve yaşamın dağılımı çerçevesinde organize olan sistemler ve bunların oluşturduğu üst ölçekte çevresel, sosyal, öznel ve tarihsel ekolojiler olarak tanımlamaktadırlar (Spencer, 2010). Mostafavi ve Najle, tanımladığı peyzaj elemanları ve ölçekler arası birbiriyle ilişkili güçler ve bunların spesifik arazi üzerindeki koşullarla ilişkisini irdeledikleri *operatif bir yaklaşım* geliştirmişlerdir (Architectural Association School of Architecture, 2020). Mostafavi ve Najle'e göre peyzaja operatif bakış açısıyla bakmak, onu daha küresel değerlendirmeyi beraberinde getirmektedir (Mostafavi, 2003, s.8). Örneğin, Mostafavi ve Najle (2000, s.44), Birleşmiş Arap Emirliklerindeki araziye inceledikleri stüdyo projelerinde, petrol tüketimine artan bağımlılığın nüfusa ve işsizlik oranlarına etkisi; buna bağlı olarak geliştirilen hükümet politikalarının petrole bağımlı olmayan büyüme örnekleri olan altyapı, turizm, eğlence ve kültürel projeleri desteklemesi ve ana kentlerde yabancı yatırımını desteklemesi ve bunlara bağlı olarak aşırı yoğunlaşan kentsel merkezleri ve perifer bölgelerin gelişimini ilişkisel olarak incelemişlerdir. Dolayısıyla, Mostafavi ve Najle, değişen küresel ekonomiler, yerel kaynaklar, ulusal politikalar arasında farklı

Şekil 5. (a-c) Pierre Belanger'in Kalundborg şehrindeki ve dünya üzerindeki atıkların hareketini ve akışını gösteren haritaları (Belanger, 2007, s.83-91).

ölçeklerde birbirleriyle ilişkili nasıl işlediğini okumak için, karmaşık ağlar olan kentsel koşulları, okuma, haritalama ve endekslemeyi bölge ölçeğinde yapmışlardır. Bu çalışma, küresel ekonominin ve ulusal politikaların, kentsel gelişim ve kent peyzajının mekânsal evriminin üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır.

Çağdaş kentin küresel yapısında, kentsel doku, her ölçeğe göre anlamını ve içeriğini farklılaştırmaktadır. Çağdaş kent, ağlarla ve ilişkilerle karakterize olmaktadır. Keza, bağlam artık tekil değildir; farklı ölçeklerle ilişkisine göre değişkenlik gösterir. Yirmi birinci yüzyıl kentlerinin çok ölçekli ve karmaşık yapısı, kentin okumasının ilişkisel olarak yapılmasını gerektirmektedir. Bağlamin, birden çok ölçekte-küresel, bölgesel ve yerel ilişki ağları içerisinde değerlendirilme zorunluluğu doğmuştur.

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı sonrası, savaş sonrası zarar görmüş kentleri yeniden inşa etme zorunluluğu, eski kent dokusu ve yeni kentin ilişkilendirilmesi ve tarihi kentin sürekliliği tartışmalarını beraberinde getirir. Bu tartışmaların alevlendiği bir dönemde, Colin Rowe, kuramsal altyapısı hayli çeşitli ve zengin ama aynı zamanda bağlamı spesifik olarak tanımlayan bir yaklaşım geliştirir. Rowe'un bağlamsalcılığı, Karl Popper'ın indirgemeci bilim ve toplum eleştirisi, Lionel Trilling'in çelişki ve toplumsal diyalektik yaklaşımı, Rudolf Wittkower'ın tarihsel karşılaştırma yöntemi, Heinrich Wölfflin'in form ve iç ilişkileri üzerine karşılaştırmalı analizleri, Gestalt'ın zıtlıkların diyalektiği kuramına dayanan figür-zemin haritaları, Henry-Russell Hitchcock'in kübist biçimciliği, Townscape'in resimsi görselliğinden izler taşır. Rowe, çoğulcu demokrasiyi temsil edecek şekilde birbirine zıt parçaları demokratik bir şekilde birbirine entegre eden, modern ve geleneksel dokuları bir araya getiren, gelenek ve manyerist modernizmin arasında, süreklilik (*continuity*) ve yenilik (*regeneration*) arasında arabulucu bir kentleşme modeli önerir. Rowe'un bağlamsalcılığı, figür-zemin haritaları aracılığıyla geleneksel ve modern kentin morfolojisi, kitle boşluk dağılımı, kentsel dokunun anlaşılması için güçlü biçimsel araçlar sunmaktadır.

1960'lı yıllarda planlamanın sosyal boyutunun ön plana çıkması ile gücünü kaybetmeye başlayan Rowe'un bağlamsalcılık yaklaşımı, 1980 sonrası ekonomik fonksiyonları ve süreçlerinin küreselleştiği, kentin ve/veya kent parçalarının birden çok ölçekte kurduğu ilişkilerinin çeşitlendiği, hareketlilik ve akışkanlığın kentsel yaşamın karakteri haline geldiği, kent parçalarının kendi özerk bağlamlarının ön plana çıktığı, kitle-boşluk, figür-zemin, kent-mimari, arazi-yapı arasındaki ayrımların yanında melez tipolojilerin türediği bir kentsel yapıya tek başına yanıt veremeyecektir. Postyapısalcılığın mimarlık kuramı üzerindeki görünür etkileriyle birlikte, Rowe'un bütüncül bağlamı, günümüz kentsel tase-

rım projelerinde basit kitle-boşluk analizlerine indirgenir.

Rowe'un bağlamsalcılığının gücünü kaybetmesindeki nedenler, XXI. yüzyıl kentinin değişen ilişkilerinde, ölçeğinde ve dokusunda aranabilir. Yirmi birinci yüzyıl kentinin ağlarla ve ilişkilerle karakterize olan yapısında, kentin okunmasının da çok ölçekli ve çok katmanlı yapılmasını gerektirmektedir. Günümüz kentlerinde bağlam, çok katmanlı ve farklı ölçeklerde farklı anlam ilişkileri kuran bir yapı haline gelmiştir. Ancak değişen kent, Rowe'un bağlamsalcılığının tamamen geçersiz olduğu anlamına gelmez. Her kent, kendine özgü dokusunu ve alt dokularını üretir. Bu özgün dokuları analiz etmek için Rowe'un figür-zemin haritaları hala çok güçlü araçlardır.

Günümüzdeki bağlam okumalarında, birbirinden bağımsız birçok yaklaşım bulunmaktadır. Yirmi birinci yüzyıl kentinin parçalanmış, çok katmanlı, çok ölçekli kentsel durumu, zaman zaman günümüz bağlam okumasını, parçalı ve birbirleriyle ilişki kuramadan yapılan analizler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Rowe'un bağlamsalcılığı, günümüzde bağlam dediğimiz kavramı, hala güçlü bir kavramsal ve kuramsal arka plan ile birlikte almanın gerekliliğini hatırlatmaktadır. Günümüz çağdaş kentinin dinamiklerini tutarlı ve zengin bir çerçeve üzerinden okumak (Rowe'un bağlamsalcılığı gibi) bir zayıflık ya da totaliterlik değil, bir tutarlılık oluşturmaktadır. Güçlü bir okuma, tüm bu araçların farkında olarak, kenti okuyanın/tasarımcının çizdiği çerçevenin içerisine tutarlı bir şekilde bu araçları davet etmelidir. Bu noktada, Rowe'un bağlamsalcılığı, XXI. yüzyıl kenti ve kent parçaları içerisindeki çoklu bağlamların farkında olarak, kentin bağlamlarının bölge ve küresel ölçeklerde de ağ ilişkilerini göz önünde bulundurarak, tutarlı bir bağlam okumasını için sosyal, politik, ekonomik, tarihsel, biçimsel düzlemlerde çok boyutlu ve bütüncül bir okumanın gerekliliğini gözler önüne sermektedir. Ancak bu çok ölçekli ve çok katmanlı okumanın, sadece Rowe'un yöntemleriyle gerçekleştirilemeyeceği de aşîkârdır. Her ölçek, farklı mekânsal ilişkileri, anlamları ve bağlamları beraberinde getirmektedir. Bağlamin her bir boyutu da, farklı disiplinlerin bilgilerinden ve yöntemlerinden beslenmektedir. Rowe'un analizleri, tek başlarına olmasalar da, çağdaş kentin dokusunu ve morfolojisini, çok boyutlu ve çok ölçekli okumak için başka araçlarla birlikte kullanılma olasılıkları sunmaktadır. Rowe'un analiz biçimleri, küresel, bölgesel, yerel ölçekte farklı bilgi ve okuma kümelerinin içerisinde ve farklı araçlarla birlikte yer alabilir.

Kaynaklar

- Agrest, D. (1998). Design versus non-design. In K. Michael Hays. (Ed), *Oppositions reader: Selected readings from a journal of ideas and criticism in architecture 1973-1984* (pp 331-355). Princeton Architectural Press.
- Alexander, C. (1964). *Notes on the synthesis of form*. Harvard University Press.

- Allen, S. (1997). From object to field, architecture after geometry. *Architectural Design*, 67(1/2), 24-32.
- Allen, S. (2001). Mat urbanism: The thick 2-D. In H. Sarkis (Ed.), *CASE: Le Corbusier's Venice Hospital* (pp 118-126). Prestel Publications.
- Architectural Association School of Architecture (2020, Ekim 1). What is AALU? <http://landscapeurbanism.aaschool.ac.uk/what-is-aalu/>
- Aymonino, C. (1975). Il significato delle sitta. Libreriera Fratelli Laterza.
- Baker, G. (2011). Interview with Leon Krier 6 January 2005. In G. Baker (Ed), *The architecture of James Stirling and his partners James Gowan and Michael Wilford* (pp 180-193). Ashgate Publishing.
- Banham, R. (1975). De wolfe the author? Letter to the editor. *Architectural Review*, 158, 945 (1975), 322.
- Batty, M. (2005). *Cities and complexity*. MIT Press.
- Belanger, P. (2007). Landscapes of disassembly. *Topos*, 60(October), 83-91.
- Burns, C. ve Kahn, A. (2005). *Site matters: Design concepts, histories and strategies*. Routledge Publications.
- Canizaro V. B. (2007). *Architectural regionalism: Collected writings on place, identity, modernity, and tradition*. Princeton Architectural Press.
- Cohen, S. (1974). Physical context/cultural context, including it all. In K. Michael Hays (Ed), *Oppositions reader: Selected readings from a journal of ideas and criticism in architecture 1973-1984* (pp 1-40). Princeton Architectural Press.
- David Langdon (2016, Mart 3). AD Classics: Yokohama International Passenger Terminal / Foreign Office Architects (FOA). <https://www.archdaily.com/554132/ad-classics-yokohama-international-passenger-terminal-foreign-office-architects-foa>
- de Roo, G. (2010). Being or becoming? In G. de Roo ve E. Silva (Eds), *That is the question! A planner's encounter with complexity* (pp 19-40). Ashgate.
- de Roo, G. ve Rauws, W. S. (2012). Positioning planning in the world of order, chaos and complexity. In J. Portugali, H. Meyer, E. Stolk ve E. Tan (Eds.), *Complexity theories of cities have come of age* (pp 207-220). Springer.
- Eisenman, P. (1979). The house of the dead as the city of survival. In P. Eisenman (Ed.), *Aldo Rossi in America: 1976-1979* (pp 4-15). MIT Press.
- Ellis, W. (1979). Type and context in urbanism: Colin Rowe's contextualism. *Oppositions* 18, 3-27.
- Erten, E. (2004). *Shaping the second half century: The architectural review 1947-1971* [Unpublished PhD Thesis]. Massachusetts Institute of Technology in Architecture, Faculty of Architecture, Massachusetts, USA.
- Erten, E. (2012). I, the world, the devil and the flesh: Manplan, Civilia and H. de C. Hastings. *The Journal of Architecture*, 17(5), 703-718.
- Erten, E., Pendlebury, J. ve J. Larkham, P. (2015). *Alternative visions of post-war reconstruction: Creating the modern townscape*. Routledge Publications.
- Forty, A. (2000). *Words and buildings: A vocabulary of modern architecture*. Thames and Hudson.
- Frampton, K. (1983). Towards a critical regionalism: Six points for an architecture of resistance. In H. Foster (Ed.), *The anti-aesthetic: Essays on postmodern culture* (pp 16-30). Washington Press.
- Frampton, K. (2007). Ten points on architecture of regionalism: A provisional polemic. In V. B. Canizaro (Ed), *Architectural regionalism: Collected writings on place, identity, modernity, and tradition* (pp 374-385). Princeton Architectural Press.
- Gandelsonas, M. (1998). Neo-functionalism. In K. M. Hays (Ed.), *Oppositions reader: Selected readings from a journal of ideas and criticism in architecture, 1973-1984* (pp 7-8). Princeton Architectural Press.
- Gregotti, V. (1985). Territory and architecture. *Architectural Design Profile*, 59(5-6), 28-34.
- Heuvel, D. V. D. (2008). Another sensibility: The discovery of context. *OASE Journal* 76, 21-46.
- Heylighen, F. (1989). Self-organization, emergence and the architecture of complexity [Paper presentation]. *Proceedings of the 1st European Conference on System Science*, Paris, France.
- Innes, J. E. ve Booher, D. E. (1999). Consensus building and complex adaptive systems. *Journal of the American Planning Association*, 65(4), 412-423.
- Johnson, D. S. (2013). *Columbia University's introductory pedagogy (1986-1991* [Unpublished Master Thesis in Architectural Pedagogy]. Washington University, Faculty of Architecture, Washington, USA.
- Koolhaas, R. (1978). *Delirious New York: a retroactive manifesto for Manhattan*. Thames & Hudson.
- Koolhaas R. ve Mau, B. (1995). *S, M, L, XL*. Monacelli Press.
- Lynch, K. (1960). *The image of the city*. MIT Press.
- Lyster, C. (2006). Landscapes of exchange: Re-articulating site. In C. Waldheim (Ed.), *Landscape Urbanism Reader* (pp 219-238). Princeton Architectural Press.
- Macarthur, J. ve Aitchison, M (2010). Pevsner's Townscape. In M. Aitchison (Ed.), *Visual Planning and the Picturesque* (pp 1-43). Getty Research Institute.
- Merriam-Webster (n.d). Context. In Merriam-Webster.com collegiate dictionary. Retrieved November 9, 2020, from <https://www.merriam-webster.com/thesaurus/context>
- Meyer, E. (2005). Site citations. In C. Burns ve A. Kahn (Eds), *Site matters: Design concepts, histories and strategies* (pp 93-130). Routledge Publications.
- Mostafavi, M. ve Najle, C. (2000). Urbanism as landscape? *AA Files*, 42, 44-47.
- Mostafavi, M. (2003). Landscapes of urbanism. In M. Mostafavi ve C. Najle (Eds.) *Landscape urbanism: A manual for the machinic landscape* (pp 4-8). AA Publications.
- Muratori, S. (1960). Venezia: "Studi per una operante storia urbana di Venezia I: Quadro generale dalle origini agli sviluppi attuali. Palladio 3-4 (1959), poi in vol., Istituto Poligrafico dello Stato.
- Norberg-Schulz, C. (1976). The phenomenon of place. In K. Nesbitt (Ed.), *Theorizing a new agenda for architecture* (pp 412-428). Princeton Architectural Press.
- Ockman, J. (1998). Form without Utopia: Contextualizing Colin Rowe. *Journal of the Society of Architectural Historians* 57(4), 448-456.
- Oter-Pailos, J. (2010). *Architecture's historical turn: Phenomenology and the rise of the postmodern*. University of Minnesota Press.

- Popper, K. (1945). *The open society and its enemies*. Routledge and Son.
- Richardson, K. (2004). Systems theory and complexity: Part 1, E:CO Issue, 6(3), 75–79.
- Rogers, E. (1961). *Gli elementi del fenomeno architettonico*. C. De Seta, Guida.
- Rossi, A. (1972). *The Architecture of the City*. The MIT Press.
- Rowe, C. (1947). The mathematics of the ideal villa. *Architectural Review*, 101, 101-104.
- Rowe, C. (1979). The present urban predicament: Some observations, The Second Thomas Cubitt Lecture at the Royal Institution. Thomas Cubitt Trust.
- Rowe, C. (1979). The present urban predicament: Some observations. Reprinted in C. Rowe, (1996), *As I Was Saying: Recollections and Miscellaneous Essays* (pp 167–168).. MIT Press.
- Rowe, C. ve Koetter, F. (1978). *Collage city*. MIT Press.
- Sanders, T. I. (2008). Complex systems thinking and new urbanism. In T. Haas (Ed.), *New Urbanism and Beyond* (pp 275–279). Rizzoli.
- Sassen, S. (2001). *Global city*. New York, London, Tokyo. Princeton University Press.
- Sassen, S. (2005). The global city: Introducing a concept. *Journal of World Affairs* 11(2), 27-43.
- Schumacher, T. (1971). Contextualism: Urban ideals and deformations. *Casabella*, 359-360, 79-86.
- Spencer, D. (2010). Landscape urbanism at the architectural association. *Topos*, 71, 64-67.
- Spens, M. (2007). Introduction: Site/non-site, extending the parameters in contemporary landscape. *Architectural Design* 186, 77(2), 6-11.
- Trilling, L. (1950). *The liberal imagination: essays on literature and society*. Viking Press.
- Ungers, O., Koolhaas, R., Riemann, P., Kollhoff, H., Ovasca, A., Hertweck, F., Marot, S. (2013). *The city in the city: Berlin: A green archipelago*. Lars Müller.
- Wigley, M. (1998). Whatever happened to total design? *Harvard Design Magazine Summer*, (5), 1-8.
- Vidler, A. (2008). Mannerist modernism. In A. Vidler (Ed.), *Histories of the immediate present: Inventing architectural modernism* (pp 61-106). MIT Press.